

Lefkoşa’da bir kent heterotopyası

Yrd. Doç. Dr. Ceren Boğaç

ceren.bogac@emu.edu.tr

Doğu Akdeniz Üniversitesi

Kentsel Araştırma ve Geliştirme Merkezi

Fotoğraf: Hüseyin Özinal 2017

Uzun bir aradan sonra Kıbrıs'ta yeniden sanal mekânlardan somut mekânlara geçmeye çalışan bir barış eyleminin sesleri yükselmeye başladı. Hala daha 'kent ölçeğinde uzlaşma mekânı' kavram ve pratiğinden uzak bir toplum olarak, düşünce ve arzularımızın üç boyutlu zemine nasıl taşınabileceği konusunda çelişkiler yaşıyoruz. Bireyin özgürleşebileceği mekân şöyle dursun, toplumsal dayanışmayı meşrulaştırabilecek kamusal alanlarımız yok. Ama taleplerimiz var: Eşit hak, adalet, özgürlük, demokrasi ve barış!

Kıbrıs'ın hem Kuzey'inde hem Güney'inde böyle bir eylemi kaldırarak kapasitede mekân var mı?

Bu soru çerçevesinden düşününce, öncelikli olarak sosyal aktörlerin bu barışçıl praksi, kamusal mekândaki toplumsal okumaları yeniden gözden geçirmeye zorluyor bizi. Kıbrıs'ın bir çok kenti gibi, Lefkoşa üzerine de onlarca araştırma, tez çalışması, plan vs. mevcut. Ancak adanın fiili olarak ortadan bölünmüş kenti olan Lefkoşa üzerine henüz bir piskocoğrafik okuma gerçekleştirilmiş değil. 1950'li yıllarda Guy Debord tarafından tanımlanan psikocoğrafya, kentin olumlu ve olumsuz özelliklerinin insan psikolojisi üzerinde oluşturduğu etkileri inceleyen alan olarak betimlenmektedir (Debord, 2008). Modernizm'in insan arzu ve beklentileri ile çelişen planlama yaklaşımına karşın, kentlerin nasıl daha yaşanabilir olabileceğine yönelik ortaya atılan eleştiriler sonucunda geliştirilen kavram, kente dair duygu haritaları ve sosyal okumalar açısından etkin bir yöntem olarak kullanılmaktadır (Coverley, 2006). Kent siyaseti üzerine de ipuçları veren bu okumalar, öznenin varoluş alanlarının sınır ve işgallerini anlamak açısından önemlidir. Bu okumalar doğru yapıldığı takdirde insanların nasıl mekânlarda bir araya gelmeyi arzuladığı, ortak bir kent belleği ve aidiyetinin nasıl geliştirilebileceğine dair ciddi ip uçlarına ulaşılacaktır. Ancak bu kent okuması, Umberto Eco'nun bahsettiği gibi 'çoğul okuma', yani aktörlerin hem çatışmalarının hem de birbirleriyle örüntülerinin ayrıntılı bir şekilde ele alınacağı şekilde yapılmalıdır (Eco, 1992).

Lefkoşa'nın en büyük kentsel çelişkisi olan ikiye bölünmüşlük noktasından insanların birleşmeye çalışması karma bir kent okuması için eşsiz bir fırsattır.

Sosyoloji ve felsefe alanlarında önemli çalışmalara imza atmış Henri Lefebvre bir kentte tüm duygu ve olay dizilimlerinin keşiştiği ve vuku bulduğu noktanın 'sokak' olduğunu iddia eder (Lefebvre, 2011). Bu nedenle iktidarın mutlak otoritesinin korumasının yolu sokağı kontrol altında tutmasından geçmektedir. Belki de bu yüzden, Lefkoşa'nın merkezinde yer alan Ledra sokağı, 1963 yılında Kuzey ve Güney'den iki toplumun ayrı ayrı ördüğü barikatlarla Kıbrıs'ın ilk bölünme noktası olarak tarihteki yerini almış ve 45 yıl süren bir ayrılıktan sonra 2008 yılında, Lokmacı sınır kapısı ile yaya geçişine tekrardan açılmıştır. Bu günlerde ise Kıbrıs'ta kalıcı bir barışı talep eden kitlelerin, yoğun duygu deneyimlerini barından olaylar örgüsüne alan sunmaktadır.

Burada toplum ve mekân ilişkisinin yeniden biçimlendiği eşiği özellikle anlamak gerekir. Çünkü bu kez kentsel mekânı üreten, mimar, kentsel tasarımcı veya kent planıcuları değil (Ne yazık ki, yaşam alanlarını şekillendirmeyi amaçlayan bu meslek grubu çoğu zaman gelenek ekseninde dönerek, geleceğe bakamıyor). Toplumları bölmek için fiziki sınırlar oluşturan iktidar mekanizmaları hiç değil. Barış eşiği olarak uzun zamandır kimsesiz kalmış bir mekânı dönüştüren bireylerin ta kendisi. Üstelik bu kişiler, insan zincirleri oluşturarak ayrık mekânları birbirine eklemeye çalışıyor. Uzun zamandır suskunluğa mahkum edilmiş bir mekân olan 'sınır'ın kimliksizliğini sarmalıyor...

Fotoğraf: Hüseyin Özinal 2017

Müşterekler'in birleşme noktası: Lokmacı sınır kapısı

Bu uzamsal sarmalın barış eşiği oluşturduğu ve bunun da Lefkoşa'nın belki de -Foucault'un tanımladığı şekli ile- kolektif bir kent heterotopyası olabileceği akla geliyor. Foucault ilk kez "Kelimeler ve Şeyler" kitabında 'heterotopya' kavramını tanımlamıştır (Foucault, 2013). Heterotopya terimi Foucault'un türettiği bir kelime değildir. Tıp literatüründe bir organın olması gereken yerden farklı bir yerde oluştuğunu betimleyen bir anomalidir. 'Hetero' sözcüğü 'karşı', 'topya' ise 'yer' anlamına gelir. Heteropya, Foucault'un ütopyaya karşı geliştirdiği bir kavramdır ve somut bir mekânın içinde, yatay ve düşey örüntülü, ard arda duran, birçok mekân ve zaman içermesini tasvir eder. Bu öznenin iktidarla olan ilişkisini tersyüz ederek özgürleştiği yeni bir mekânsal düzlemdir.

Kent literatürü üzerine son yıllarda ortaya atılan tartışmaların çoğu, kamusal alandaki sosyal ilişki örüntüleri ekseninde dönmektedir. Stavros Stavrides de, “Kentsel Heterotopya: Özgürleşme Mekânı Olarak Eşikler Kentine Doğru” (2016) isimli yapıtında, kamusal mekânlarda, farklılıkları ekseninde karşılaşan ‘müşterekler’in, yeni örgütlenme biçimleri ile “kolektif düşleri ifade edebilen başka mümkün toplumsal dünyalar” şekillenmesine öncülük edeceğini söylemektedir.

Lokmacı sınır kapısında bir araya gelen, birlikte dans eden, şarkı söyleyen, oyunlar oynayan, farklı demografik özelliklere sahip bu kişiler, ‘sınır’ mekânını dönüştürerek, yeni bir anlam düzlemi yaratmış ve bir beden deneyimi üzerinden yeni bir bellek oluşturulmaya başlamıştır. Bu, kentte yeni bir morfojenetik alan¹ oluşmasına imkan sağlayacak normatif düzlemi ters-yüz eden müşterek bir eylem olarak tarih döngüsündeki yerini alacaktır. Sınır mekânı burada bir iktidar aracı ve alanı olmaktan çıkmış, ‘ötekilik mekânı’ olarak özneye bağımsız bir varoluş yeri sunmuştur.

Gelmekte olan ortaklık

İtalyan filozof Giorgio Agamben “Gelmekte Olan Ortaklık” isimli kitabında, denetimin, ötekileştirilmenin ve bağdaşıklaşmanın ötesinde bireylerin ‘gelmekte olan bir ortaklık yaratması’nın gelecek için bir kırılma noktası oluşturduğundan bahseder (Agamben, 2012) . Önce Lokmacı ardından Ledra Palas sınırında buluşan ve 43 yıllık ayrıştırmayı geride bırakan bu ortaklar, Agamben’in homojen bir kimliğe veya aidiyete sahip olmayan ‘herhangi tekillik’ diye tasvir ettiği bireyleri akla getirir.

Agamben her türlü iktidar için dehşet verici olan bu ortaklığın, ciddi bir tehdit unsuru oluşturacağı için, şiddetle baskılanacağını altını çizer. Eylemin kapsamı ve şu ana kadar ki seyri düşünülecek olursa, Kıbrıs’ta böyle bir şey yaşanacağına dair bir olasılık görünmemektedir; ancak dört yanı silahlarla çevrili bir adada barışın kendine alan açması kolay da değildir...

Kaynaklar

Agamben, G. (2012). Gelmekte Olan Ortaklık (Çev. Betül Parlak). İstanbul: MonoKL.

Coverley, M. (2006). Psychogeography. London: Pocket Essentials.

Debord, G. (2008). “Introduction to a Critique of Urban Geography”. [Les Levrés Nues, 1955]. Ken Knabb (Tr.). Critical Geographies: A Collection of Readings. H. Bauder – Di Mauro (Ed.). Kanada: Praxis. 23-27.

Eco, U. (1992). Açık Yapıt (Çev. Y. Şahan), İstanbul: Kabalıcı.

Foucault, M. (2013). Kelimeler ve Şeyler: İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Foucault, M. (2000). “Başka Mekânlara Dair”, Özne ve İktidar (Çev. Işık Ergüden), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Lefebvre, H. (2011). Kentsel Devrim (Çev. S. Sezer), İstanbul: Sel.

Stavrides, S. (2016). Kentsel Heterotopya: Özgürleşme Mekânı Olarak Eşikler Kentine Doğru (Çev. Ali Karatay), İstanbul: Sel Yayınları.

---

¹ Bir canlının oluşumu, davranış biçimleri ve başka canlılarla ilişkilerinin belirlenmesi.